

Sammanfattning

Det finns inte mycket forskning som specifikt handlar om hur samnyttjande av parkmark i staden fungerar för förskolan. Detta är ett nytt forskningsområde. Forskare runt om i världen pekar på att barn behöver få möjlighet att röra sig och att vistas i natur, eller naturlig miljö. Det befrämjar både barnens hälsa, motorisk, mental och social utveckling samt deras lärande. Ju enklare det är att få tillgång till utemiljön, desto oftare använder man den både för motion, vidlyftig lek och för undervisning.

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet med utbildning av såväl landskapsarkitekter, miljöpsykologer, landskapsingenjörer och förvaltare har många forskare som arbetar med lekmiljöer och förskolegårdar i ett flertal projekt. Några exempel tas upp i denna översikt. Skolhusgruppen¹ gav ut en antologi om förskolans och skolans utemiljöer i samarbete med Arkus och Movium, SLU.

Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin, CES, Region Stockholm och Karolinska institutet har just påbörjat en stor studie ”Rörelseprojektet” (2020-2021) där förskolebarns rörelse studeras.

Uppsala universitet har under perioden 2016-2019 bedrivit ett forskningsprojekt kring mobila förskolor och publicerat ett flertal rapporter och artiklar kring sina undersökningar.

Uppsala universitet, Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier och Stockholms universitet, Institutionen för Barn- och ungdomsvetenskap, håller för närvarande på att starta ett treårigt projekt (2020-2023) med titeln ”Hela staden som förskolegård.”

En kortfattad internationell utblick ger några exempel från Danmark, Spanien och USA. I Danmark handlar det om studier av förskolebarns användning av skogsområden och lekparkar. I Spanien har forskarna gjort studier av förskolegårdar i Baskien.

I USA finns ett omfattande centrum för forskning om barns utemiljö, NLI Natural Learning Initiative. Ett exempel de presenterar är en skrift från City Parks Forum, sammanfattar vad stadens parker kan betyda för barns utveckling, hälsa, identitet. Att stadens parker kan vara en grund för att förstå staden - och i förlängningen den demokratiska processen.

The Salzburg Statement on the Child in the City Health, Parks and Play – a Call to Action preciserar i åtta konkreta punkter om hur städer kan anpassas efter barns behov.

Forskning på SLU, landskapsarkitektur och miljöpsykologi

Forskning kring lekmiljöer och förskolegårdar finns främst att hitta på SLU Alnarp, Sveriges lantbruksuniversitet institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning.

Vid förfrågan till några av forskarna på SLU om forskning kring samnyttjande av parkmiljö svarade Märit Jansson:

”Generellt finns mycket som tyder på att förskolor och andra verksamheter som har en bra egen utemiljö också använder andra miljöer mer, att hela deras utemiljöanvändning blir bättre. Anknytning till platser är viktigt, men också möjligheten att kunna påverka platser fysiskt och verkligen leka där. De exempel jag har sett på skolor, inte förskolor, som delvis delar miljö är platser där den delade miljön upplevs mer som skolans (genom planering, design och förvaltning) och mindre som parkmark. Annars är risken stor för konflikter och liknande. Vet inte hur det ser ut med forskningsrön där.”

¹ <http://www.skolhusgruppen.se>

Fredrika Mårtensson svarade:

”I min forskning har jag sett att barn som är beroende av vuxna för transport till närbelägen skog istället för att leka på egen gård intill huset får betydligt lägre fysisk aktivitet vid mätningar. Vår slutsats i detta projekt var att barns beroende av vuxna gör att man måste vänta in varandra och att detta bromsar in deras aktivitet generellt. Barn som var ute 2-3 timmar per dag på egen gård fick mer fysisk aktivitet än barn som var ute hela dagen (utom vila och lunch) när de var beroende av transportsträcka på 300 meter till lekskogen.

En annan aspekt är tillhörighetens påverkan, den blir svagare när de vet att andra skall använda platsen också. Särskilt markant har jag sett hur det kan påverka flickors lek genom hänsynstagande som gör att de inte ger sig hän i sin lek på samma sätt i miljöer lite längre bort. På en förskola ägnade några flickor mycket tid till att städa sanden med denna motivering. Här har vi nog en förklaring till de rön Maria Nordström sett att leken blir djupare och mer baserat på egna upplevelser i miljö som skolan råder över.

Detta innebär att utemiljöer längre bort kan vara goda komplement men inte kan ersätta den fartfyllda och fantasifyllda lekarna på den egna gården eller skolgården. För yngre skolflickor har vi sett att sådan lek kan vara motorn i deras fysiska aktivitet – liksom sportytorna för många pojkar.”

I antologin *Plats för lek – Svenska lekplatser förr och nu* (2016) skriver en lång rad forskare om lekplatsens historia, hur några parker med lekplatser blivit till, visioner och ambitioner kring barns lekmiljöer, framtiden för lekplatser och lekplatsen i parken en mötesplats. Ulla Berglund, SLU, bidrar med ett kapitel om Aspudsparken i Stockholm, hur den fungerar nu och 30 år tidigare. Hon sammanfattar dess kvaliteter 1985 som alltjämt är aktuella:

- Den sociala aspekten: att barnen får träffa andra barn och deras vuxna får träffa andra vuxna, gärna några man känner.
- Aktivitetsaspekten: att barnen får röra på sig (det var ovanligt att de vuxna såg parken som en plats för sin motion).²
- Trygghetsaspekten: att parken ligger ”skyddat” så att barnen kan leka fritt, att vuxna har god överblick och att miljön är socialt tryggt (tillgodosågs med personalens närvaro).
- Natur- och skönhetsaspekten: att man upplever parken som stor och grön – ”inbäddad som i en dal” – en plats som både barn och vuxna gärna stannar länge på och njuter av.

Aspudsparken används av förskolegrupper och dess utformning och generositet mot alla besöksgrupper gör att den är mycket välbesökt. Berglund skriver att det finns mycket folk i parken och att rymlighet och grönska finns kvar. Den har en stor attraktionskraft.

Patrik Gran, SLU, har skrivit ett kapitel om förskolegården i antologin *Utombuspedagogik som kunskapskälla – Närmiljö som lärmiljö* (2007). Han redovisar en undersökning av en tvärvetenskaplig forskargrupp (landskapsarkitekt, miljöpsykolog, barnläkare, sjukgymnast, idrottslärare samt allmänläkare) som jämfört förskolebarnens fysiska utveckling på naturfattiga och på naturrika förskolegårdar. Resultatet visar entydigt att barn som vistas på naturrika förskolegårdar utvecklas bättre och blir starkare och smidigare.

Skolhusgruppens antologi om skolans och förskolans utemiljöer

Skolhusgruppen sammanställde en antologi *Skolans och förskolans utemiljöer* (2014) med elva författare. Folkhälsovetare Cecilia Boldemann skrev ett kapitel om ”Utemiljön och barns hälsa”

² Kommentar: nu på 2020-talet är det nog inte lika ovanligt.

där hon visar medicinska effekter av för mycket solljus, för lite rörelse och tanklös planering. Barn riskerar fetma och diabetes om de inte rör sig tillräckligt, och därför måste förskolans och skolans gårdar erbjuda ytor som lockar till att springa och klättra. Barnen måste också röra på sig för att utveckla sin motorik. Hon skriver:

”Är det ont om yta visar observationer att tre faktorer höjer den fysiska aktiviteten och skyddar mot stark sol: nivåskillnader, vildvuxen vegetation, sly och passager, gärna trånga, genom vegetation eller mellan skjul, husväggar och staket.”

Boldemann pekar på att yta för rörelse måste finnas i barnens närhet, gärna att förskolan ligger i anslutning till ett naturområde som lätt kan nås.

Maria Nordström skrev ett kapitel ”Med eller utan skolgård – gör det någon skillnad?” i samma antologi om hur skolbarn på två skolor på Kungsholmen i Stockholm, den ena med generös skolgård och näraliggande parkmiljö och den andra med nästan ingen utemiljö alls, rör sig och leker i väsentligt olika grad. De utan skolgård ägnar större delen av de längre rasterna åt att gå i tät innerstadstrafik till och från någon park. De får dessutom ta med sig de lekredskap de tänker använda. De får kort tid för fri lek och återhämtning. De barnen som har skolgård och tillgång till näraliggande park springer rakt ut och har stora möjligheter att välja plats för lek och frihet att röra sig i vidlyftig lek. De får mer tid för återhämtning. Studien initierades av att rektorn för skolan utan skolgård hade noterat att hennes elever inte rörde sig lika smidigt som andra barn i samma ålder.

Rörelseprojektet i Stockholm

Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin, CES, Region Stockholm och Karolinska institutet har just påbörjat en stor studie ”Rörelseprojektet” där 3 000 barn i drygt 100 förskolor i Stockholms stad kommer under hösten 2020 och våren 2021 att medverka i ett projekt om fysisk aktivitet på förskolan. Målet är att undersöka om barn rör sig mer om det finns en övergripande strategi för fysisk aktivitet på förskolan. Ansvariga för projektet är Daniel Berglind KI/SLL forskare och Signe Haugo projektsamordnare Region Stockholm.³

Projektet har ett folkhälsoperspektiv och syftet är att bidra till alla barn ska få tillräcklig fysisk aktivitet och utevistelse, oberoende av faktorer som storlek på förskolegård, kön eller socioekonomiska förhållanden. Samnyttjande av parkmark nämns inte i projektpresentationen, men kan möjligen utläsas när projektet är slutfört.

Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin, Region Stockholm, publicerade ett faktablad 2019:3 med rubriken: *Policyer om fysisk aktivitet och utomhusvistelse kan främja förskolebarns fysiska aktivitet*⁴.

”Studien visar ett övertygande samband mellan förskolans policyer för fysisk aktivitet, FA, samt tid som barnen spenderar utomhus och deras objektiva uppmätta nivåer av FA. Resultaten bekräftar tidigare forskning som identifierat samband mellan möjlighet till aktiv lek, tid utomhus och policyer för FA och förskolebarns nivåer av FA. Slutsatsen är att policyer för FA och främjandet av tid utomhus är viktiga faktorer att beakta för att öka förskolebarns fysiska aktivitet.”

Rörelseprojektet ovan är en uppföljning av den undersökning som redovisas i faktabladet. Projektet omfattade 404 barn i 27 förskolor i stadsdelen Södermalm i Stockholm.

³ <https://www.ces.sll.se/var-verksamhet/aktiviteter-och-projekt/rorelseprojektet/>

⁴ <https://www.folkhalsoguiden.se/globalassets/verksamheter/forskning-och-utveckling/centrum-for-epidemiologi-och-samhallsmedicin/folkhalsoguiden/rapporter-och-faktablad/faktablad-2019.3-policyer-om-fysisk-aktivitet-och-utomhusvistelse-kan-framja-forskolebarns-fysiska-aktivitet.pdf>

Mobila förskolor

Mobila förskolor har nu funnits sedan 2007 i Sverige. De kom till med inspiration från Danmark på grund av akut platsbrist, men betraktas numera som ett alternativ för barns lärande och utveckling då de ger tillgång till nya lärmiljöer och utomhuspedagogik. På Uppsala universitet har två forskningsprojekt som utvärderar och analyserar mobila förskolor genomförts. "Mobilitet, informellt lärande och medborgarskap i mobila förskolor" (finansierat av Riksbankens jubileumsfond, projektledare Danielle van der Burgt) och "Lärande i staden: tidsrumsliga aspekter av en mobil förskolepedagogik" (finansierat av Vetenskapsrådet, projektledare Katarina Gustafson). Projekten pågick under perioden 2016-2019. De två projekten redovisas sammanslaget i ett "working paper" *Mobila förskolan – vart är den på väg? Rapport från en kartläggning av mobila förskolor i Sverige april 2017* (Gustafsson et al 2017). Då fanns det 42 förskolebussar på 14 orter, från Malmö i söder till Uppsala i norr. De förekommer i storstäders innerstäder likaväl som i förorter och i både mindre och större kommuner. Antalet bussar i de olika orterna varierar, alltifrån en till nio bussar, och de drivs i både kommunal och privat regi. Oftast knyts en special-designad buss till en stationär förskola och fungerar som en egen avdelning.

Flera rapporter har publicerats inom ramen för dessa projekt:

Säkerhet samt upplevelsebaserat lärande i en variation av lärmiljöer – två centrala policier i mobila förskolor en alldeles nypublicerad artikel av Gustafson, Ekman Ladru och Joelsson (2020). I artikeln redovisas workshops med förskolepersonal som diskuterat olika aspekter på vardagen i mobila förskolor. Visserligen handlar det om förskolor som använder bussar och åker till olika ställen, men resonemangen kring säkerheten och lärandet är allmängiltigt, även om barnen endast rör sig inom gångavstånd från sin förskolegård. Säkerheten och hur personalen och barnen samverkar diskuteras. Vikten av att kunna vara på samma plats som blir "deras egen" och där barnen vet vad som gäller och vad man kan göra. Att ha en egen plats och sedan kunna ta sig till andra nya platser i lagom doser är idealet. Att lösa toalettfrågan är central för pedagogerna. Antingen i bussen eller på allmänna toaletter. En variation av lärmiljöer betonas som en fördel med mobila förskolan. Man kan besöka stadens viktiga historiska platser, landmärken och uppleva stadens arkitektur. Arbetet med säkerhet och förberedelser blir större för mobila förskolan och barnen måste inkluderas i säkerhetstänket.

En annan artikel från samma forskningsprojekt *Children's education in 'good' nature: Perceptions of activities in nature spaces in mobile preschools* (Harju et al 2020) tar upp sociala aspekter som påverkar vilka områden som förskolepersonalen väljer att besöka. Författarna tar upp det kompensatoriska synsättet som personalen har främst när det gäller barngrupper från utsatta områden och med invandrarbakgrund. Dessa barn har som regel inte med sig hemifrån det nordiska synsättet att naturen och skogen är "bra" för barn.

"Education in nature, aiming at freedom and agency, brought forward in the preschool curriculum in the Nordic countries, seems more reserved for children who already have the right kind of cultural background and language. The 'other' children, however, are more likely to receive an education aiming to compensate for something perceived as missing – that is, the 'right' kind of capital regarding 'nature'."

Malmö stad var representerad i detta projekt och det kompensatoriska synsättet hos personalen finns delvis också representerat i vår undersökning. Att inte bara lära känna naturen, utan också staden och näraliggande stadsdelar.

En masteruppsats inom projektet tar upp hur barnen går i samlad trupp från bussen till den plats där dagens uteaktiviteter ska äga rum och hur de använder de olika platserna. *Barns användande av platser i en mobil förskola*, Linda Fridén Syrjäpalo (2018). Hon redovisar studier från videoupptagningar av barnens rörelser och att barnen hittar sätt att leka och busa lite även under ordnad promenad där de går två och två. Barnens möjlighet att en och en ta plats hand i hand med förskolepersonal under promenaden och därmed kunna få ett samtal "på tu man hand".

Hon diskuterar användandet av olika platser, hur mycket regler som behövs och hur fria barnen är att leka. Fridén Syrjäpalo avslutar uppsatsen med en personlig kommentar som är tacksam:

”Om barn ska kunna vara synliga i sitt medborgarskap måste den vuxna världen inklusive beslutsfattare se på barns egentliga praktiker i vardagen utifrån barns perspektiv. Studier om medskapande i vardagen hos de yngsta barnen är särskilt sällsynta liksom studier om de minsta barnens mobilitet och uppfattningar om sin vardagliga geografi. Min studie kan ses som exempel på hur även de yngre barnen konstituerar sin vardag i form av meningsfulla praktiker i platser de möter.”

Hela staden som förskolegård – ett nyligen påbörjat projekt

Hela staden som förskolegård? Utmaningar och möjligheter för innerstadsförskolors mobilitet och plats för lek i tätta urbana miljöer. Detta är rubriken på ett nyligen påbörjat projekt. Projektledare: Katarina Gustafson, Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier vid Uppsala universitet. Medverkande forskare: Danielle Ekman Ladru, Barn- och ungdomsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet. Projektet ska pågå 2020-2023. Så här beskriver de projektet:

”Det offentliga rummet har blivit allt mindre tillgängligt för barn. Forskning om barns mobilitet och lek visar att det finns samband mellan tätare städer, ökad trafik, färre närliggande grönområden och mötesplatser och minskade möjligheter för barn att leka utomhus och ta sig runt på egen hand. Att undersöka innerstadsförskolors faktiska mobilitetspraktiker i förtätade städer är väsentligt för vår förståelse av små barns tillgång till det offentliga rummet i form av mobilitet, lek och lärande. Utifrån teorier från barndomsforskning tillsammans med mobilitetsteorier syftar projektet till att undersöka innerstadsförskolors vardagliga mobilitet och rumsanvändning för att förflytta sig (till fots/med lådcykel/kollektivtrafik), pedagogiska aktiviteter, rörelse och lek i och mellan olika miljöer.

Projektet ska undersöka förtätningens konsekvenser för innerstadsförskolor utan egen gård, med gård på taket eller utsläppsgård. Detta görs med hjälp av etnografiskt fältarbete i ett flertal förskolor i Stockholms innerstad samt genom intervjuer med politiker, planerare och tjänstemän ansvariga för trafik, transporter och förskoleverksamheter i Stockholm Stad.”

En internationell utblick

Inger Lerstrup och Anne Dahl Refshauge (2016) studerade hur förskolebarn i Danmark använde femton skogsområden med olika typer av terräng. I sin sammanfattning visar de att barnen och förskolepersonalen i många avseenden har samma åsikter om miljön. Lösa föremål som kvistar och grenar och andra naturliga växtdelar mm uppskattas, då de ger möjlighet att bygga och leka. En sammanfattande bild som de presenterar visar vilka möjligheter eller kvaliteter (affordances) som utemiljöerna erbjuder. Förskolepersonalen prioriterar korta avstånd och möjlighet att övervaka barnen. Barnen tänker mest på alla aktiviteter de kan få möjlighet till. Alla uppskattar varierande miljö, gläntor, alléer, grunt vatten och andra möjligheter som terrängen erbjuder.

Några år tidigare studerade de (Lerstrup et al 2013) hur barn använder lekparken, vad som engagerar dem. De sammanfattar utvärderingen med en reflektion om att topografisk variation med små kullar attraherar barnen och de lockas att röra sig. Vattenlek och sandlek var också attraktivt. De noterade som så många andra forskare att pojkar är mer risktagande i sina lekar än flickor.

Fyra spanska forskare skriver om förskolebarnens utemiljö i två artiklar: (Larrea et al. 2017 och 2019 I) De undersöker några förskolor i Baskien, med mycket mindre förskolegårdar än vad vi är vana vid.

I den första artikeln 2017 skriver de:

”The outdoor environment should promote social participation as well as gender equality and inclusion, and consequently it should be designed to offer both access to a natural environment and multiple opportunities for play.”

De understryker att förskolebarnens utemiljö måste skapa möjligheter för sociala aktiviteter mellan barnen.

I ett nyligen genomfört projekt undersökte de förskolebarnens utemiljö på liknande sätt som detta Malmöprojekt, där förskolebarnens, personalens och föräldrarnas synpunkter samlades in i akt och mening att låta barnen i någon mån få påverka sin miljö. (Larrea et al 2019 II) I projektet användes en utvärderingsmetod ”Preschool Outdoor Environment Measurement Scale.”⁵ POEMS⁵ som utvecklats i USA (Kaplan, 2005). POEMS har en viss likhet med Malmös egna utvärderingsmetod med Lekvärdesfaktor men som också innehåller råd och anvisningar hur utemiljön kan förbättras för förskolan.

Nina Cosco är professor och driver institutet Natural Learning Initiative vid NC State College of Design, North Carolina State University i Raleigh, USA. Hon undersöker hur barn använder skolgårdar och förskolegårdar. På institutets hemsida⁶ presenteras såväl forskningsprojekt som publikationer och kurser. Där finns mycket intressanta böcker och artiklar att botanisera bland⁷. Bland annat en artikel om hur städer kan använda parker för att hjälpa barnen i lärandet.⁸ (Moore 2003) Robin Moore, professor i landskapsarkitektur på North Carolina State University, Raleigh USA, sammanfattar sina slutsatser baserat på erfarenheter från flera forskningsprojekt i fem punkter:

1. “City parks offer children the daily benefits of direct experience with nature—the motivation to explore, discover, and learn about their world and to engage in health-promoting, physical activity.
2. City parks offer children a sense of place, self-identity, and belonging as an antidote to social alienation, vandalism, and violence.
3. City parks engage children in informal, experiential learning through play and shared experiences with peers, laying the foundation for effective formal education.
4. City parks provide a valuable resource for closing the educational achievement gap in communities.

⁵ <https://www.kaplanco.com/product/39502/preschool-outdoor-environment-measurement-scale-poems?c=29%7COL1030>

⁶ <https://naturalearning.org>

⁷ <https://naturalearning.org/research/>

⁸ <https://naturalearning.org/blog/2017/04/05/how-cities-use-parks-to-help-children-learn/>

5. City parks offer a vehicle for children's participation in community development, citizenship, and democratic processes.”

Stadens parker kan ge barnen erfarenheter och möjligheter att utforska och lära om sin närmiljö. De kan ge hälsovinster och fysisk aktivitet. Barnen får en känsla för platsen och de får en identitet. Stadens parker kan ge en grund för att förstå staden och dess utveckling och i förlängningen bli ett redskap för barnens medverkan i den demokratiska processen.

I ”The Salzburg Statement on the Child in the City Health, Parks and Play – a Call to Action” (2017) uppmanas ledare och samhällsaktörer att verka för barns rätt och skapa förutsättningar som säkerställer barns möjligheter till trygg, fri lek i naturlig miljö inom 10 minuters promenad från hemmet. Detta preciseras i åtta konkreta punkter om hur städer kan anpassas efter barns behov.⁹

”These eight actions are

- Ensure children of all ages, backgrounds, income, and abilities have equitable access to nature and play regularly and in meaningful ways to promote good health and wellbeing.
- Embed nature in everyday places used by children, such as schools, backyards, parks, playgrounds and city streets, to make the city into a natural outdoor classroom.
- Involve children in designing and planning natural spaces for recreation, education, inspiration and health, to give them ownership and pride in their local communities, schools and parks.
- Build curiosity, wonder, and care for nature in children (for example by greening school grounds and involving children with community gardens).
- Protect natural features across cityscapes and create an equitably distributed network of accessible green and nature-rich spaces that all generations can reach on foot.
- Connect cities with the broader ecosystems in which they are embedded, creating corridors for people, plants and animals to move safely across the city and into its surroundings.
- Establish more urban conservation areas to increase access to nature and connect cities to the broader protected area network.
- Work together through cross sectoral and multi-level partnerships to build an inclusive culture of health in cities.”¹⁰

Sammanfattningsvis är naturmiljöer viktiga miljöer för barn, och det är viktigt att barn får tillgång till dessa genom att de finns nära dem i deras vardag, oavsett ägarskap av ytan.

⁹ <https://www.salzburgglobal.org/news/latest-news/article/fellows-of-the-child-in-the-city-health-parks-and-play-launch-salzburg-statement.html>

Referenser

Berglund, Ulla (2016) ”Lekplatsen i parken – en mötesplats i stadsdelen nu som förr” i antologin *Plats för lek, Svenska lekplatser förr och nu*. Svensk Byggtjänst

Boldemann, Cecilia (2014) ”Utemiljön och barns hälsa” ur antologin *Skolans och förskolans utemiljöer – Kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*, Skolhusgruppen, Movium, Arkus

Fridén Syrjäpalo, Linda (2018) *Barns användande av platser i en mobil förskola*. Examensarbete Master, Uppsala universitet

Ekman Ladru, Danielle & Gustafson, Katarina. (2018) ”Yay, a downhill!” Mobile preschool childrens collective mobility practices and “doing” of space in walks-in-line. *Pedagogy. Journal of Pedagogy - Pedagogický časopis* 9(1):87-107

Harju, Anne; Balldin, Jutta; Ekman Ladru, Danielle & Gustafson, Katarina (2020) ”Children’s education in ‘good’ nature: Perceptions of activities in nature spaces in mobile preschools” *Global Studies of Childhood* 1–10

Gran, Patrik (2007) ”Barnet och naturen” i antologin *Utombuspedagogik som kunskapskälla – Närmiljö som lärmiljö* Studentlitteratur

Henriksson, Hanna (2017). *Förskolegårdens utrymme och utformning i en tät stad – En pilotstudie som utforskar barns fysiska aktivitet*. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet

Kaplan (2005) *Preschool Outdoor Environment Measurement Scale (POEMS)*, published by Kaplan Early Learning Company

Moore, Robin (2003) *How Cities Use Parks to Help Children Learn*, published by The City Parks Forum, American Planning Association, Chicago

Innaki Larrea, Alexander Muela, Nekane Miranda, Alexander Barandiaran, (2017) “Preschool Children’s Social Play and Involvement in the Outdoor Environment”. Artikel i *Early Education and Development* 28(5):525-540

Innaki Larrea, Alexander Muela, Nekane Miranda, Alexander Barandiaran, (2019 I) “Children’s social play and affordance availability in preschool outdoor environment”. Artikel i *European Early Childhood Education Research Journal* 27(3):1-10

Innaki Larrea, Alexander Muela, Nekane Miranda, Alexander Barandiaran, (2019 II) Improving the quality of preschool outdoor environments: getting children involved. Artikel i *European Early Childhood Education Research Journal*

Jansson, Märith & Klintborg Ladru, Åsa; redaktörer (2016) *Plats för lek, Svenska lekplatser förr och nu*. Svensk Byggtjänst

Lerstrup, Inger; Dahl Refshauge, Anne & Sprecht Petersen, Lise (2013) “Play and Behavior Characteristics in Relation to the Design of Four Danish Public Park Playgrounds”. *Children, Youth and Environments* 23(2): 22-48

Lerstrup, Inger & Dahl Refshauge, Anne (2016) "Characteristics of forest sites used by a Danish forest preschool" *Urban Forestry & Urban Greening, Volume 20, 1 December 2016, Pages 387-396*

Lundström, Ida-Maria (2018). *Samutnyttjande av offentlig parkmiljö som barns utemiljö i förskolan – en fallstudie med barnperspektiv*. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet

Malmö stad (2011). *Lekvärdesfaktor för förskolegårdar i Malmö – med syfte att nå en hög lekqualitet*. Malmö: Stadsbyggnadskontoret

Malmö stad (2016). *Friyta vid förskolor och skolor*. Malmö: Stadsbyggnadsnämnden

Mårtensson, Fredrika (2004). *Landskapet i leken – en studie av utombuslek på förskolegården*. Diss. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet

Nordström, Maria (2014) "Med eller utan skolgård – gör det någon skillnad?" ur antologin *Skolans och förskolans utemiljöer – Kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*, Skolhusgruppen, Movium, Arkus